

УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ
ФАКУЛТЕТ: Филолошки факултет

ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

ПРИМЉЕНО: 20.09.2013

ОРГ. ЈЕД. 09 БР/09/1353/13

ИЗВЈЕШТАЈ

о оцјени урађене докторске тезе

*Књижевна и издавачка дјелатност Симеона Милутиновића Сарајлије
(текстолошки и библиографски аспект)* мр Јелене Јањић

ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ

Наставно-научно вијеће Филолошког факултета донијело је, на сједници одржаној 10. јула 2013. године, Рјешење о именовању Комисије за преглед и оцјену израђене докторске дисертације у саставу:

1. Др Радмило Маројевић, редовни професор Универзитета у Београду (избор: Руски језик, Историја руског језика, Руска књижевност), ментор
2. Др Дијана Црњак, ванредни професор Универзитета у Бањој Луци (избор: Специфични језици – српски језик), члан
3. Др Биљана Бабић, ванредни професор Универзитета у Бањој Луци (избор: Специфични језици – српски језик), члан.

1. УВОДНИ ДИО ОЦЈЕНЕ ДОКТОРСКЕ ТЕЗЕ

Рукопис дисертације састоји се од 261 стране компјутерски сложеног текста, 5 табела и 19 слика; документациони апарат садржи 333 библиографске јединице (подијељене на 72 извора, 251 библиографску јединицу опште литературе и 10 лексикографских извора) и четири факсимила објављена у осмом поглављу рада под називом *Прилози*.

У Извјештају Комисије за одобрење теме докторске дисертације, коју су сачињавали др Радмило Маројевић, редовни професор на Филолошком факултету у Београду, др Милан Драгичевић, редовни професор на Филозофском факултету у Бањој Луци, и др Божо Ћорић, редовни професор на Филолошком факултету у Београду, између осталог је истакнуто: „Основни *задачи* рада могли би се формулисати у оквиру три плана истраживања, који би одговарали трима основним поглављима рада, при чему би сви били праћени потпуном анотираном библиографијом.

Прв и задатак био би да се лингвотекстолошки опишу оригинални текстови С. М. Сарајлије са аспекта вокалског и консонантског система, версификације, оно-

мастике те морфолошке и деривационе анализе, наравно — само у мјери која је потребна да се утврди аутентично звучање и значење дјела.

Други задатак се тиче текстологије фолклорних текстова које је сакупио и објавио С. М. Сарајлија, опет са аспекта вокалског и консонантског система, версификације, ономастике те морфолошке и деривационе анализе спорних мјеста.

Трећи задатак је утврђивање начела приређивања туђих ауторских текстова којих се у издавачкој дјелатности придржавао С. М. Сарајлија, при чему би текстолошки описи оригиналних дјела и дјела из усменог народног пјесништва могли допринијети критици текста дјела Сарајлијиних савременика које је приређивао и објављивао.

У свему наведеном кандидаткиња ће морати да води рачуна о евентуалним еволутивним промјенама у текстовима који су пролазили кроз филолошко-текстолошку радионицу знаменитог српског пјесника, фолклористе и издавача“.

Наведене задатке кандидат је обрадио у оквиру осам поглавља, и то: 1. *Увод* (с. 1–35), 2. *Животопис и хронологија књижевног рада Симеона Милутиновића Сарајлије* (с. 36–100), 3. *Сакупљачка, приређивачка, издавачка и преводилачка дјелатност Симеона Милутиновића Сарајлије* (с. 101–128), 4. *Текстолошка радионица Симеона Милутиновића Сарајлије* (с. 129–189), 5. *Закључна разматрања* (с. 190–193), 6. *Библиографски опис дјела Симеона Милутиновића Сарајлије* (с. 194–233), 7. *Литература* (с. 234–255) и 8. *Прилози* (с. 256–261).

2. УВОД И ПРЕГЛЕД ЛИТЕРАТУРЕ

Пошто текстологија има за циљ да научно утврди аутентичан текст, примарни задатак истраживања у овој филолошкој дисциплини представља утврђивање изворног текста који ће, ако га даља научна експертиза потврди, постати канонски текст књижевног или другог дјела. Будући да су текстови раног периода нове српске књижевности, па тако и текстови С. М. Сарајлије (1791–1847), при прилагођавању савременом правопису и језички и правописно преиначавани, овим истраживањем аутор настоји у доброј мјери то и успијева, представити аутентичан и филолошки поуздан текст ослобођен од свих накнадних наслага и нетачности.

Исцрпна персонална библиографија Симеона Милутиновића Сарајлије, за кога је Јован Скерлић рекао да је први писац нове српске књижевности кога је Босна дала, прије овог рада није била урађена. Библиографским описом свих Симеонових дјела и текстова, представљено је свеукупно његово богато књижевно дјело, које прије овога истраживања није било систематски и у потпуности описано.

Симеоново дјело није у потпуности текстолошки проучено нити у критичком издању објављено, а његов књижевни и издавачки рад није у историји српске књижевности цјеловито сагледан ни вреднован. Симеоново дјело остало је неоправдано у сјени своја два велика савременика — Вука и Његоша.

Аутор овог рада својим комплексним и подробним истраживањем ревидира ранија читања и постојеће транскрипције Симеоновог књижевног дјела. Сматрао је наш кандидат да ће на тај начин утврђени текст послужити као темељ за критичко издавање Симеонових дјела, што је први услов за проучавање његовог рада, а да ће користити и другим истраживањима на текстолошком пољу, те за истраживања поетике овог писца.

У литератури коју је аутор рада прикупио и прокоментарисао а која је и свеобухватна и богата, налазе се и новија текстолошка истраживања славеносрпске писмености у развоју српског језика и темељна библиографска истраживања.

3. МАТЕРИЈАЛ И МЕТОД РАДА

Основни извор за истраживање кандидату су била сва Симеонова дјела штампана за живота као посебна издања, пјесме и прозни текстови објављени у часописима, као и пишчеви аутографи *Трагедија Српскога Господара и војска Карађорђа*, *Животописъ Симеона М. Сарайлиџе њимъ истимъ састављѣнь вѣрно и озбиљостно, те и совѣстно*, *Моя исповѣдь предъ Богомъ и свѣтомъ овда за вазда*, *Оцакля*, с њемачког преведена *Историа Георгиа Кастриета Скендербега последнѣга Краља Арнаутскога и великог Херцега Епирскога* и други краћи рукописи и писма, сачувани апограф *Србијанке*, као и српске народне пјесме које је сакупио и објавио. Дакле, грађу при изради ове дисертације чинили су штампани и рукописни Симеонови текстови, те текстови других аутора које је приредио за штампу и објавио: *Луча микрокозма* Петра II Петровића Његоша (Београд, 1845), *Умотворине Томе Милиновића Моршњанина, бившега војводе при српској артиљерији у време српског војска Кара-Ђорђа Петровића* (Београд, 1847), текст *Griechen und Serben* Вука Стефановића Караџића (Лајпциг, 1837), а донекле и други краћи текстови које је објавио уз своја дјела. Тиме је успостављен шири корпус истраживања.

Текстолошка анализа је обухватила сва Симеонова дјела, као и поређење са приређеним, савременим издањима дјела. Акцент је стављен на два Симеонова дјела: *Србијанка*, најзначајније објављено дјело (1826), и последње дјело које је остало у рукопису – *Трагедија Српскога Господара и војска Карађорђа* (1847), «на којој е у последњимъ данма живота свога радіо».

Предмет ове докторске дисертације је двокомпонентан: он има, како се то из његовог наслова види, два аспекта. Један је више филолошки и текстолошки и тиче се утврђивања аутентичног текста оригиналних Симеонових књижевних радова, његових зборника народних пјесама [*Пјеванија црногорска и херцеговачка* (Будим 1833. и Лајпциг 1837)] а у одређеној мјери и текстова других аутора које је Симеон приредио за штампу и објавио. Други аспект тиче се израде потпуне библиографије на тему овог рада, тј. објављених дјела, текстова, штампаних рукописа и писама те издања која је Симеон приредио за штампу. Резултат рада је Симеонова персонална библиографија.

У раду су примјењивани, у складу с одговарајућим посебним аспектима анализе, различити методи: лингвотекстолошки метод, компаративно-историјски метод, метод филолошко-интерпретационе анализе, библиографски метод, а тамо гдје је то било потребно, и фактографско-историјски метод. Методолошки аспект рада је адекватно примијењен у складу с општим и посебним задацима рада.

4. РЕЗУЛТАТИ И НАУЧНИ ДОПРИНОС ИСТРАЖИВАЊА

Текстолошком анализом Симеонових штампаних и рукописних дјела у периоду од 1811. до 1847. године кандидат је утврдио да се пјесников језик по својим одликама уклапа у период коме припада и да заузима равноправно мјесто у славено-српском периоду развоја графије и ортографије.

Симеонова дјела штампана су (и писана) грађанском ћирилицом, графијом и ортографијом карактеристичном за славеносрпски период развоја српске писмености. Кандидат је утврдио да систем писма Симеонових дјела није јединствен. У истраживању су јасно уочена два периода књижевног рада: први период књижевног рада — до доласка на Цетиње и примања секретарске дужности; други период књи-

жевног рада — након 1827. године па до 1847, године у којој се завршио његов књижевни рад.

У првом периоду књижевног рада Симеон се залаже да *народни језик уђе у српску књигу* иако је, боравећи у Кишињову, у том периоду примјетан јачи утицај рускославенске традиције, у погледу биљежења вокалног *p*, прије свега. Тако *Србијанка*, која одражава Симеонове прве издавачке кораке у смислу графије и ортографије и едиционе позиције, у систему писма садржи 27 графема: *a, б, в, г, д, ђ, е, ж, з, и, њ, к, л, м, н, о, п, р, с, т, ћ, у, ф, х, ц, ч, ш*.

Други период рада представља Симеоново враћање старој графији. Боравећи у Црној Гори и Србији и радећи на различитим државним пословима, Симеон је морао поштовати званичне одлуке. Двадесет и другог децембра 1832. у Крагујевцу донесена су *Основанија по којима књажеско-српска канцеларија у Србији књиге цензура*, у којима је наглашено шта књига која се штампа у Књажеско-српској типографији не смије садржавати. Поред тога, забрана је била и за »књиге са словима љ, њ, ј по ортографији познатог Вука Стефановића Караџића, на крају и оне без слова де-бело и танко јер (љ, њ) и јери (ы)«. Кандидат даље претпоставља да је и Симеонов сукоб са Вуком утицао на његов оштар став о новој графији који ће изнијети у преписци са Исидором Стојановићем. Дјела писана након 1827. садрже доста традиционалних особина у графемском систему. *Трагедија српског господара и вожда Карађорђа*, дјело којим је Симеон окончао свој књижевни рад а које је писао у посљедњој години живота па је остало незавршено, садржи доста сложенији систем писма. Детаљном анализом графемског и ортографског система аутографа *Трагедије* доказана је примјена 36 графема: *a, б, в, г, д, ђ, е, є, ж, з, и, њ, њ, к, л, м, н, о, п, р, с, т, ћ, у, ф, х, ц, ч, џ, ш, љ, њ, њ, Ћ, ю, я*.

У вокалском систему посебну пажњу захтијева вокално *p*.

Питање вокалног *p* најкомплекснији је проблем текстологије Симеонових дјела. Кандидат с правом сматра да приређивачи савремених издања Симеонових дјела осавремењујући текст нису на одговарајући начин представили вокално *p*. Тако Душан Иванић полази од потпуно погрешне премисе — читања Симеонове секвенце *ep* [и *op*] у примјерима *дрержао* [С I 141], *перви* [С I 113], *Серб* [С I 109], *Сербство* [С I 111], *корма* [С II 15], *Хорватска* [С II 148] [...] као [ep], односно [op] те доноси у приређеном издању облике: *дрержао* [Пр 21, 139], *перви* [Пр 19, 19], *Серб* [Пр 17, 20], *Сербство* [Пр 18, 43], *корма* [Пр 23, 152], *Хорватска* [Пр 49, 50].

Једна од особености славеносрпске писмености јесте обиљежавање вокалног *p* секвенцом *ep* (иза задњонепчаних сугласника и на почетку ријечи у којима се изгубило *x* са *op*). Иванић секвенцу *ep* чита са руском ортоепијом, а затим тако пише данашњим фонетским правописом.

Бројни су примјери у којима Симеон у истом коријену вокално *p* биљежи са *p* и са секвенцом *ep* [и *op*]. Кандидат с правом закључује да је то само један од начина биљежења вокалног *p*, поред ликова '*p*, *p*'. Графија *жертва* са изведеницама забиљежена је само у том лику, па се може потпуно основано тврдити да је фонетски русизам, да се читала са руским рефлексом, те ју је потребно у приређеним издањима досљедно задржати у том лику, као што ју је задржао Решетар и сви каснији приређивачи у Његошевом дјелу.

Кандидат је закључио да је у критичком издању Симеонових дјела вокално *p* потребно досљедно исказати фонемом <р> како бисмо добили канонски текст његовог дјела и у овом сегменту.

Рефлекса старог вокала *ѣ* што се тиче, Симеон је у основи писао у складу с ијекавским изговором према породичној традицији и средини из које потиче. Његова прва штампана дјела не садрже у систему писма графему *ѣ*, али у раним рукописима

је забиљежена — *Историја Георгиа Кастриета Скендербега последнџа Краља Арнаутскога и великог Херцега Епирскога* из 1817. године: *дџла* [ИГКС 4], *Повџст* [ИГКС 5], *вџри* [ИГКС 6]. У другом периоду књижевног рада графему џ налазимо у његовим штампаним и рукописним дјелима у три гласовне вриједности:

а) [je] – обиљежава рефлекс кратког јата: *вџчно* [Т 6], *вџра* [АП II 10];

б) [ʎe] – обиљежава једносложни рефлекс дугог јата: *свџма* [АП IV 2a], према тадашњој пракси, као и Петар II Петровић Његош;

в) [lje], [lje] – обиљежава не само рефлекс кратког јата последије сугласника *љ* и *њ* (најновије јотовање) него и гласове добијене ранијим гласовним промјенама (старим и новим јотовањем): *Нџга* [Т 14a], *Нџга* [П I 120] (у оба примјера ријеч је о замјеничким облицима), *здравлџ* [АП I 12a], *јанџ* [АП II 4], *данашнџг`* [Т 5], *болџ* [П II 32], *шилџ* [П II 80].

Једна од особености славеносрпске писмености јесте да графема јат нема етимолошки правилну употребу – означава јекавски рефлекс дугог јата и гласовну секвенцу [je] последије сугласника, односно [e] последије меких *љ*, *њ* без обзира на поријекло.

У консонантском систему пажњу заслужују графеме *ћ*, *ђ*, *љ*, *њ* и *х*. У раним рукописима, како је кандидат уочио, Симеон користи графему *ћ* за обиљежавање фонема <ћ> и <ђ>: *браће* [ИГКС 4a], *кћери* [ИГКС 4a]; *принућен* [ИГКС 4a], *ћорће* [ИГКС 5], што је забиљежено и код Симеонових савременика Доситеја и Соларића. Већ 1826. Симеон је прихватио графеме *ћ* и *ђ* и одао им хвалу у тексту *Преглед Давниса превода Г. Петром Матићем*. Ипак, према традиционалном начину обиљежавања ових графема диграфима кандидат је констатовао мањи број примјера у раном периоду његовог књижевног рада. Како кандидат закључује, у критичком издању Симеонових дјела с пуним правом се у немалом броју примјера у којима је Симеон диграфима *di* и *ti* означио фонеме <ћ> и <ђ>: *одповидјет* [С I 1], *Оноктијене* [С I 2], *столијетја* [С IV 127], *дорт – јола* [С II 119], *диаволску* [С IV 127], *смртју* [С I 75] [...] те графичке секвенце могу текстолошки интерпретирати графемама *ћ* и *ђ* (нпр. умјесто облика из савремених издања *Србијанке* (1993. и 2008): *отповидјет* [Пр 1, 9], *Оноктјене* [Пр 1, 20], *стољетја* [Пр 103, 4], *Дортјола* [Пр 41, 42], *дјаволску* [Пр 103, 12], *смртју* [Пр 10, 28] и сл.).

Фонеме *љ* и *њ* Симеон је обиљежавао диграфима: у раној фази рада *ли* и *ни*, а у каснијој, у складу са традиционалном графемско-ортографском праксом, користећи диференцирање графема *ь* и *џ*, диграфима: *љь* и *њь*.

Кад је фонема <љ> испред вокала *а*, *е* и *у*, обиљежава се ова фонема и вокал који иза ње долази секвенцама *ля*, *лџ* и *лю*. Тако и фонема <њ> испред вокала *а*, *е* и *у* обиљежава се заједно с вокалом који иза ње долази секвенцама *ня*, *нџ* и *ню*.

Симеон је први међу Србима указао на биљежење фонеме <х>. У другој части *Србијанке*, међу исправкама насловљеним »Примјетке и погрешке.« аутор је навео коментар о питању графеме *х*: »Грие, гриех, грех, грџк или гре', и херско гријег, све исто значи, и све је Српски« [С II 186]. У Симеоновим рукописним и штампаним дјелима фонема <х> налази се у свим позицијама – иницијалној, медијалној и финалној. Највише примјера са изгубљеним сугласником *х* забиљежено је у финалној позицији. Прилог *одмах* у Симеоновим дјелима досљедно има лик *одма*. У критичком издању Симеонових дјела, како кандидаткиња исправно закључује, фонему <х> треба досљедно – поштујући Симеоново језичко осјећање – и представити.

Сложићемо се с аутором овог рада да Симеонов славеносрпски графичко-ортографски систем има српску фонетику. Текстовете писане по славеносрпском систему

писма не треба преводити него исказивати савременом графијом и ортографијом и реконструисати, што је кандидат теоријски образложио у овом раду на конкретним примјерима из дјела Симеона Милутиновића Сарајлије. Основни ортографски принцип славеносрпске писмености уопште, па и Симеоновог текста, био је фонетски с елементима тзв. коријенског правописа (у суштини: с фонолошким корекцијама). Забиљежени су примјери са фонетским правописом (*Ш'ніом* [С I 15] и сл.), неправилни с гледишта савремене правописне норме, али их у издањима треба задржавати.

5. ЗАКЉУЧАК И ПРИЈЕДЛОГ

Истраживањем живота и дјела Симеона Милутиновића Сарајлије кандидат је настојао допринијети успостављању цјеловитости његовог књижевног и издавачког корпуса, који је од великог научног и националног културног значаја. Деценијским потискивањем Симеоновог дјела из круга значајних носилаца романтичарске поезије и националног културног препорода Срба у првој половини XIX вијека цјелокупна слика остала је непотпуна, а на махове чак и искривљена. Истицан је Симеонов значај као Његошевог учитеља, а потискиван његов укупни значај у српској култури, што се овим радом употпуњује и заокружује, па је то свакако први важан научни допринос аутора овог рада.

Откривање и преиспитивање Симеоновог удјела у развоју српске културе доприноси вредновању националног културног наслеђа деветнаестог вијека. Са Симеоновим књижевним дјеловањем повезане су и неке друге дјелатности, у првом реду сакупљачка, приређивачка и издавачка. Кандидат је, између осталог, приказао Симеона као сакупљача драгоцјене фолклорне грађе и приређивача значајних дјела других аутора. Заслужено мјесто у српској историографији, књижевности и култури у цјелини свакако припада Симеону, аутору изузетног стваралачког заноса, што је други важан научни допринос аутора овог рада.

Трећи (и најважнији) допринос који аутор овог рада даје јесте фонетска и граматичка интерпретација графије и ортографије славеносрпског периода у развоју српске писмености, нарочито слоготворног *p*, рефлекса јата, сугласника *h*, *h*, *ь*, *њ* и *x*.

Најмање је у досадашњој литератури освјетљена (и освјетљавана) Симеонова преводилачка дјелатност, а она је везана за интеркултурну комуникацију, те би морала бити повезана са историјом и теоријом превођења у оквиру конкретног парајезика, па би таква истраживања била у домену, поред србистике, и других филологија: русистике, германистике и класичне филологије. То би био, свакако, четврти важан допринос који је српској филологији и лингвистици дао наш кандидат.

Пети научни допринос, драгоцјен за свако даље истраживање Сарајлијиног опуса, јесте прва, послије сто шездесет шест година од његове смрти, исцрпна персонална библиографија Симеона Милутиновића Сарајлије (садржи 343 библиографске јединице), која је резултат библиографских истраживања у оквиру теме ове дисертације.

ПОТПИС ЧЛАНОВА КОМИСИЈЕ

1.
2.
3.